

Μάθημα 1: Φθόγγοι και γράμματα

Φθόγγοι

Για να προφέρουμε τις λέξεις, βγάζουμε ήχους από το στόμα μας. Αυτούς τους ήχους τους ονομάζουμε **φθόγγους**. Π.χ., η λέξη *ένα* σχηματίζεται από τους φθόγγους **ε, ν, α**.

Η γλώσσα μας περιλαμβάνει τους παρακάτω φθόγγους: **α, ε, ι, ο, ου, β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, π, ρ, σ, τ, φ, χ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ***.

Γράμματα

Τα γραπτά σημάδια με τα οποία παριστάνουμε τους φθόγγους ονομάζονται **γράμματα**. Αυτά αποτελούν το αλφάβητο της ελληνικής γλώσσας και είναι 24:

Κεφαλαία	Πεζά	Ονομασία γραμμάτων	Κεφαλαία	Πεζά	Ονομασία γραμμάτων
Α	α	άλφα	Ν	ν	νι
Β	β	βήτα	Ξ	ξ	ξι
Γ	γ	γάμμα	Ο	ο	όμικρον
Δ	δ	δέλτα	Π	π	πι
Ε	ε	έψιλον	Ρ	ρ	ρο
Ζ	ζ	ζήτα	Σ	σ	σίγμα
Η	η	ήτα	Τ	τ	ταυ
Θ	θ	θήτα	Υ	υ	ύψιλον
Ι	ι	ιώτα	Φ	φ	φι
Κ	κ	κάπα	Χ	χ	χι
Λ	λ	λάμδα	Ψ	ψ	ψι
Μ	μ	μι	Ω	ω	ωμέγα

Η σειρά με την οποία γράφονται λέγεται **αλφαβητική** και είναι πολύ χρήσιμη, γιατί σύμφωνα με αυτή συντάσσονται τα γλωσσικά λεξικά (ορθογραφικά, ερμηνευτικά κτλ.), οι ονομαστικές καταστάσεις κτλ.

* Ορισμένες γραμματικές, όπως η νέα *Γραμματική Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού*, δεν εντάσσουν στους φθόγγους τα **τσ** και **τζ**.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει πάντοτε αντιστοιχία ανάμεσα στους φθόγγους και στα γράμματα της ελληνικής γλώσσας. Π.χ., ο φθόγγος ο παριστάνεται με δύο γράμματα: το ο και το ω. Οι φθόγγοι ου, μπ, ντ, γκ, τσ και τζ παριστάνονται με δύο γράμματα ο καθένας.

Ασκήσεις - Εφαρμοχές

1. Να γράψεις τους φθόγγους από τους οποίους αποτελούνται οι παρακάτω λέξεις.

τζάκι
 τραπέζι
 αλεπού

2. Ποιοι φθόγγοι παριστάνονται με δύο γράμματα στις παρακάτω λέξεις;

καρπούζι
 μπαστούνι
 τσιγάρο
 ντομάτα

3. Στις παρακάτω λέξεις κάποια γράμματα παριστάνουν τον ίδιο φθόγγο. Να τα ξεχωρίσεις.

υπηρεσία
 δωμάτιο
 οικοδομή
 ειδοποίηση

4. Η λέξη *οικογένεια* έχει 10 γράμματα. Πόσοι φθόγγοι όμως ακούγονται;

Λέξη

Γράμματα

Φθόγγοι

οικογένεια

10

.....

5. Να γράψεις τα γράμματα και τους φθόγγους των παρακάτω λέξεων.

Λέξεις

Γράμματα

Φθόγγοι

τσίπουρο

.....

.....

τζάμι

.....

.....

αγκίστρι

.....

.....

Μάθημα 2: Φωνήεντα και σύμφωνα

Οι φθόγγοι της νέας ελληνικής χωρίζονται σε φωνήεντα και σύμφωνα.

Τα **φωνήεντα** είναι φθόγγοι που προφέρονται με δυνατή φωνή και μπορούν να σχηματίσουν μόνα τους μία συλλαβή. Αυτά είναι 7:

α, ε, η, ι, ο, υ, ω

Τα **σύμφωνα** είναι φθόγγοι που προφέρονται με σιγανή φωνή και δεν μπορούν να σχηματίσουν μόνα τους συλλαβή, αλλά συνοδεύονται πάντα από φωνήεντα: π.χ. *κα-ρέ-κλα*. Αυτά είναι 17:

β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, ξ, π, ρ, σ, τ, φ, χ, ψ

Αρχικά και τελικά γράμματα

Αρχικό λέγεται το πρώτο γράμμα μιας λέξης και **τελικό** το τελευταίο. Π.χ., στη λέξη *τραπέζι* αρχικό είναι το **τ** και τελικό το **ι**.

Ως αρχικά γράμματα χρησιμοποιούνται όλα τα φωνήεντα και όλα τα σύμφωνα της ελληνικής γλώσσας. Ως τελικά γράμματα μπορούμε να χρησιμοποιούμε όλα τα φωνήεντα, ενώ από τα σύμφωνα μόνο το **ν** και το **ς**.

Σπάνια χρησιμοποιούνται άλλα σύμφωνα ως τελικά γράμματα λέξεων, π.χ. σε μερικά επιφωνήματα (*αχ, ουφ, ουχ* κτλ.) και σε αρκετές ξένες λέξεις που έχουν εισαχθεί στο ελληνικό λεξιλόγιο (*στοπ, τεστ, Αδάμ, μπαρ, σοφέρ* κτλ.).

Διπλά γράμματα

Στη γλώσσα μας έχουμε και δύο διπλά γράμματα: το **ξ** και το **ψ**.

Το **ξ** παριστάνει τους φθόγγους **κ + σ** (*έπλεκ+σα = έπλεξα*), **γ + σ** (*άνοιγ+σα = άνοιξα*), **χ + σ** (*έβρεχ+σα = έβρεξα*).

Το **ψ** παριστάνει τους φθόγγους **π + σ** (*έλειπ+σα = έλειψα*), **β + σ** (*έκοβ+σα = έκοψα*), **φ + σ** (*έγραφ+σα = έγραψα*).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Στις σύνθετες λέξεις που έχουν πρώτο συνθετικό το εκ- οι φθόγγοι κ και σ δεν παριστάνονται με το ξ, αλλά με τα αντίστοιχα γράμματα: π.χ. εκστατικός, εκσκαφέας, εκσφενδονίζω, εκστρατεία.

Όμοια σύμφωνα

Στη γλώσσα μας υπάρχουν πολλές λέξεις που περιέχουν δύο σύμφωνα όμοια, τα οποία προφέρουμε με έναν φθόγγο: π.χ. γράμμα, παππούς, θάλασσα κτλ.

Ασκήσεις - Εφαρμοχές

1. Ποια φωνήεντα περιέχουν οι παρακάτω λέξεις;

πέρασε
 προφορά
 ερώτημα

2. Ποια σύμφωνα περιέχουν οι παρακάτω λέξεις;

σχολείο
 παράθυρο

3. Σε καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις λείπει ένα σύμφωνο. Μπορείς να συμπληρώσεις σε κάθε λέξη διαφορετικά σύμφωνα, για να σχηματίσεις νέες λέξεις;

δέ.....α
 γά.....α
 μέ.....η

Μάθημα 3: Δίψηφα - Δίφθογγοι

Δίψηφα γράμματα

Σε πολλές λέξεις της ελληνικής γλώσσας, για να παραστήσουμε έναν φθόγγο, χρησιμοποιούμε **συνδυασμό** δύο γραμμάτων: π.χ. **Οι οικοδόμοι έριξαν τα μπετά στην οικοδομή που χτίζει ο θεός μας.**

Εδώ έχουμε τους συνδυασμούς των γραμμάτων οι = ι, ει = ι, μπ = μπ. Κάθε τέτοιος συνδυασμός ονομάζεται **δίψηφο** και μπορεί να είναι είτε φωνήεν είτε σύμφωνο:

Δίψηφα φωνήεντα			Δίψηφα σύμφωνα		
Γράμματα	Φθόγγος	Παραδείγματα	Γράμματα	Φθόγγος	Παραδείγματα
αι	[ε]	αίθουσα	μπ	[μπ]	μπανάνα
οι	[ι]	οικοδομή	ντ	[ντ]	ντομάτα
ει	[ι]	εικόνα	γκ (γγ)	[γκ]	αγκάθι
ου	[ου]	αλεπού	τσ	[τσ]	τσίρκο
υι	[ι]	υιός	τζ	[τζ]	Τζένη

Δίφθογγοι

Δύο φωνήεντα που προφέρονται σε μία συλλαβή αποτελούν μια **δίφθογγο**.

Αυτές είναι:

α. Οι κύριες: **αι, αν, οϊ, οη.**

β. Ο συνδυασμός των **ι, υ, ει** και **οι** (δηλαδή του φθόγγου **ι**) με το επόμενο φωνήεν ή δίψηφο είναι **καταχρηστική δίφθογγος**: π.χ. **γυαλί, άδειος, ομονοια, καινούριος.**

Μερικές καταχρηστικοί δίφθογγοι είναι οι εξής: **ια, ιο, υα, εια, ειο, οια, οιο, οιοι.**

Οι συνδυασμοί **αυ** και **ευ**

Αύριο θα πάμε περίπατο με το **αυ**τοκίνητο του **θ**είου μου. Θα έρθει μαζί μας και η φίλη μου η **Ευ**γενία. **Εύ**χομαι να περάσουμε **ω**ραία.

Στο κείμενο αυτό βλέπουμε ότι οι συνδυασμοί **αυ** και **ευ** έχουν διπλή προφορά:

α. αβ και εβ όταν ακολουθεί φωνήεν ή ηχηρό σύμφωνο:

αύριο → **αυ** = αβ

Ευγενία → **ευ** = εβ

β. αφ και εφ όταν ακολουθεί άηχο σύμφωνο:

αυτοκίνητο → **αυ** = αφ

εύχομαι → **ευ** = εφ

Ασκήσεις - Εφαρμογές

1. Στις παρακάτω λέξεις να ξεχωρίσεις τα δίψηφα φωνήεντα.

αίθουσα
 οικογένεια
 μαγκούρα

2. Στις παρακάτω λέξεις να ξεχωρίσεις τα δίψηφα σύμφωνα.

μπακάλης
 τσιγάρο
 ντομάτα
 τζαμαρία

3. Στις παρακάτω λέξεις να ξεχωρίσεις τις διφθόγγους.

απδία
 βόιδι
 βόηθα
 άιντε

4. Στις παρακάτω λέξεις να ξεχωρίσεις τις διφθόγγους.

παιδιά
 δουλειά
 κάποιος
 γυαλιά

5. Να γράψεις από τρεις λέξεις με τους συνδυασμούς *αυ* και *ευ*.

.....

Μάθημα 4: Λέξεις και συλλαβές

Πέρασε το όμορφο καλοκαίρι. Ο Σεπτέμβρης σε λίγο τελειώνει και οι μαθητές έχουν αρχίσει τα μαθήματα.

Η παραπάνω πρόταση αποτελείται από λέξεις, που γράφονται χωριστά ή μία από την άλλη. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις όπου **δύο λέξεις έχουν ενωθεί και γράφονται με μία λέξη**. Αυτές είναι:

- α. Τα αριθμητικά από το 13 ως το 19: *δεκατρία, δεκατέσσερα, δεκαπέντε, δεκαέξι, δεκαεφτά, δεκαοχτώ, δεκαεννέα.*
- β. Οι αντωνυμίες *καθένας - καθεμιά - καθένα, καθετί, κατιτί, οποιοσδήποτε, οσοσδήποτε, οτιδήποτε.*
- γ. Η πρόθεση **σε (σ')** με τη γενική ή την αιτιατική του οριστικού άρθρου (*ο, η, το*): *σου, στις, στον, στην, στο, στον, στους, στις, στα.*
ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Πρέπει να κάνουμε τη διάκριση της πρόθεσης *σε* από την αντωνυμία *σου*. Η τελευταία γράφεται χωριστά και με αποκοπή: π.χ. *σ' το έδωσα, σ' τους στέλνω, σ' τις έστειλα, σ' τα ταχυδρόμια.*
- δ. Μερικές τοπωνυμίες σύνθετες: π.χ. *Περαχώρα, Αιλιάς.*
- ε. Αρκετά άκλιτα, όπως:

<i>απεναντίας</i>	<i>εξαιτίας</i>	<i>καθεξής</i>	<i>μολαταύτα</i>
<i>απευθείας</i>	<i>εξάλλου</i>	<i>καθόλου</i>	<i>ολημερίς</i>
<i>αφενός</i>	<i>εξαρχής</i>	<i>καθόσον</i>	<i>οληνύχτα</i>
<i>αφετέρου</i>	<i>εξίσου</i>	<i>καταγής</i>	<i>ολωσδιόλου</i>
<i>αφότου</i>	<i>εξολοκλήρου</i>	<i>κατευθείαν</i>	<i>οποτεδήποτε</i>
<i>διαμιάς</i>	<i>επικεφαλής</i>	<i>κιάλας</i>	<i>οπουδήποτε</i>
<i>ειδάλλως</i>	<i>επιπλέον</i>	<i>καθωσπρέπει</i>	<i>οπωσδήποτε</i>
<i>ειδεμή</i>	<i>επιτέλους</i>	<i>καταμέτωπο</i>	<i>προπαντός</i>
<i>ενόψει</i>	<i>επιτόπου</i>	<i>καταρχήν</i>	<i>υπόψη</i>
<i>εντάξει</i>	<i>εφεξής</i>	<i>κατεξοχήν</i>	<i>ωσότου</i>
<i>εντούτοις</i>	<i>εφόσον</i>	<i>μεμιάς</i>	

Οι συλλαβές

Πέ-ρα-σε το ό-μορ-φο κα-λο-καί-ρι.

Κάθε λέξη χωρίζεται σε μικρότερα τμήματα. Καθένα από αυτά λέγεται **συλλαβή**.

Κάθε συλλαβή μπορεί να αποτελείται:

- α. από ένα σύμφωνο και ένα φωνήεν: **πέ-ρα-σε**.
- β. από δύο σύμφωνα και ένα φωνήεν: **κπή-μα**.
- γ. από τρία σύμφωνα και ένα φωνήεν: **ά-στρο**.
- δ. από ένα φωνήεν ανάμεσα σε δύο σύμφωνα: **πέν-θος**.
- ε. από ένα φωνήεν: **έ-λα**.
- στ. από μία δίφθογγο ή συνδυασμό **αυ** και **ευ**: **Αύ-γου-στος**.

Είδη λέξεων με βάση τον αριθμό των συλλαβών τους

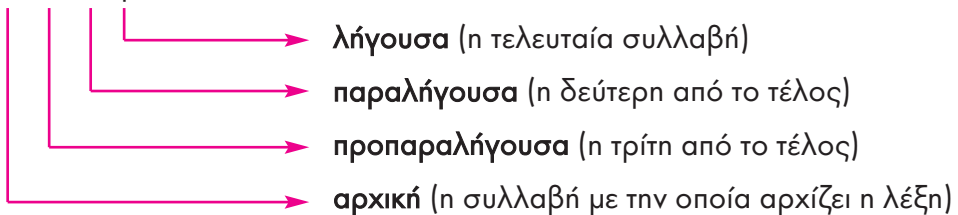
Κάθε λέξη, ανάλογα με τον αριθμό των συλλαβών που έχει, ονομάζεται:

μονοσύλλαβη (όταν έχει μία συλλαβή)	→ <i>το</i>
δισύλλαβη (όταν έχει δύο συλλαβές)	→ <i>έ-λα</i>
τρिसύλλαβη (όταν έχει τρεις συλλαβές)	→ <i>πέ-ρα-σε</i>
πολυσύλλαβη (όταν έχει περισσότερες συλλαβές)	→ <i>κα-λο-καί-ρι</i>

Ονομασία των συλλαβών

Σε κάθε λέξη διακρίνονται οι εξής συλλαβές:

κα-λο-καί-ρι

Ασκήσεις - Εφαρμογές

1. Ποιες λέξεις αποτελούν την παρακάτω πρόταση;

Οι διακοπές του καλοκαιριού ήταν πολύ όμορφες.

Λέξεις που αποτελούν την πρόταση:

.....

2. Σε τι χωρίζονται οι λέξεις;

Χωρίζονται σε

3. Οι παρακάτω συλλαβές μπερδεύτηκαν. Να τις ξεμπερδέψεις και να φτιάξεις λέξεις.

τέ-πα-ρας

κο-οι-μή-δο

ο-νοι-α-μό

4. Στις παρακάτω λέξεις να γράψεις τη λήγουσα, την παραλήγουσα, την προ-παραλήγουσα και την αρχική συλλαβή.

Λήγουσα

Παραλήγουσα

Προπαραλήγουσα

Αρχική

κοιμηθούμε

περασμένα

περίπτωση

Μάθημα 5: Συλλαβισμός

Συλλαβισμός λέγεται το χώνισμα μιας λέξης σε συλλαβές βάσει ορισμένων κανόνων:

π.χ. α-έ-ρας, θρα-νί-ο, πόρ-τα, α-σπί-δα, φάτ-νη, Δε-κέμ-βρης, έλ-κη-θρο.

Κανόνες συλλαβισμού

1 Κάθε σύμφωνο ανάμεσα σε δύο φωνήεντα συλλαβίζεται (πηγαίνει) με το φωνήεν που ακολουθεί:
π.χ. πα-ρά-θυ-ρο, πα-τέ-ρας.

2 Δύο σύμφωνα ανάμεσα σε δύο φωνήεντα συλλαβίζονται με το φωνήεν που ακολουθεί, αν από τα σύμφωνα αυτά αρχίζει ελληνική λέξη:
π.χ. πα-τρι-δα (τρ → τρύπα), στά-χτη (χτ → χτεσινός).

3 Τρία σύμφωνα ανάμεσα σε δύο φωνήεντα συλλαβίζονται με το φωνήεν που ακολουθεί, αν από τα δύο πρώτα τουλάχιστον αρχίζει ελληνική λέξη:
π.χ. σφυ-ρί-χτρα (χτ → χτίζω), ε-χθρός (χθ → χθες).

Αν όμως δεν αρχίζει ελληνική λέξη από τα δύο πρώτα, το πρώτο σύμφωνο πηγαινει με το προηγούμενο φωνήεν:

π.χ. έκ-φρα-ση, Νο-έμ-βρης.

4 Τα δίψηφα φωνήεντα, οι δίφθογοι και οι συνδυασμοί **αυ** και **ευ** κατά τον συλλαβισμό θεωρούνται ένα φωνήεν, γι' αυτό δε χωρίζονται:
π.χ. οι-κο-γέ-νει-α, ρόι-δι, πιά-νω, αν-δό-νι, εύ-γε, αυ-γή.

5 Τα δίψηφα σύμφωνα στον συλλαβισμό δε χωρίζονται:
π.χ. κο-ντά, λα-γκά-δι, ά-γκυ-ρα, κα-τσί-κα.

6 Οι σύνθετες λέξεις κατά τον συλλαβισμό ακολουθούν τους ίδιους κανόνες με τις απλές:
π.χ. υ-πεύ-θυ-νος, πα-ρα-κα-λώ.

Ασκήσεις - Εφαρμογές

1. Να χωρίσεις σε συλλαβές τις παρακάτω λέξεις.

αριθμητική
 Ιωάννης
 Ιούνιος
 αεικίνητος
 φάτνη
 πάχνη
 πάπλωμα

2. Μερικές από τις παρακάτω λέξεις δεν είναι χωρισμένες σωστά. Να τις συλλαβίσεις σωστά.

θά-λα-σσα
 έ-δρα
 α-γχο-νη
 έθ-νος
 πρά-γμα
 ό-γδο-ος

3. Να συλλαβίσεις τις παρακάτω λέξεις.

όσφρηση
άνθρωπος
άστρο
άγαλμα
ύμνος
κελαπδώ
βόηθα
γυαλί
αδειάζω
φωνήεν
αύριο
επικεφαλής
δεκαέξι
σφυρίχτρα
δεκαοχτώ
εκστρατεία
οπωσδήποτε
πανστρατιά
άφθονος
μουγκρίζω
προσφέρω